

ונקדשותי...

הכוון חינוכי-רוחני להוראת סוגיות צניעות
ובינו לבינה במסכת סנהדרין

עורך: יונה גודמן

אונס במשפחה: אהבת אמת

- סנהדרין כא, ע"א -

הרב זאב קרוב | רב ומחנך

ולאמנון רע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד (והיה) איש חכם" (שמואל ב יג, ג). אמר רב יהודה אמר רב: איש חכם לרשעה.

ויאמר לו מדוע אתה ככה דל בן המלך בבקר בבקר הלוא תגיד לי ויאמר לו אמנון את תמר אחות אבשלם אחי אני אוהב. ויאמר לו יהונדב שכב על משכבך והתחל וזבא אביך לראותך ואמרת אליו תבא נא תמר אחותי ותברני לחם ועשתה לעיני את הבריה... ותלך תמר בית אמנון אחיה והוא שכב ותקח את הבצק ותלוש ותלש ותלבב לעיניו ותבשל את הלבבות ותקח את המשרת ותצק לפניו" (שמואל ב יג, ד-ט) אמר רב יהודה אמר רב: שעשתה לו מיני טיגון.

הקדמה

הסוגיות ה"בעייתיות" וה"מביכות" בתורה ובחז"ל הן הסוגיות החשובות ביותר ללימוד. סוגיות אלו מזמנות לנו אפשרות לדבר על נושאים "רגישים" אשר מעניינים מאוד את בני הנוער וחשובים בעיניהם. אין נער שלא מטרידות אותו שאלות הקשורות למערכות יחסים בין המינים, לא בימינו ולא בכל ימות עולם. אין נער שלא שמע על אונס בכלל ועל אונס בתוך המשפחה. לא מדובר בחידוש של הדור האחרון. הדור שלנו אינו פרוץ יותר מדורות רבים בעם ישראל. אדרבה, דורנו - באופן יחסי - נמצא במצב סביר. אך כתמיד, גם בו מתרחשות נפילות. אם התנ"ך מדבר על סוגיות אלו, אם חז"ל עוסקים בהן, הרי שאף אנו חייבים לעסוק בהן. הרי התורה מאירה את היחס לכל מצבי החיים באופן מעמיק יותר

מכל התפיסות האחרות. אסור לנו למנוע מתלמידינו את ההיחשפות להשקפת התורה על החיים, הן על הטוב שבהם והן על הרע שבהם, כולל בסוגיות יסוד אלו. הגישה העיקרית צריכה לנבוע מתוך רצון להעניק מבט עקרוני ומהותי על הסוגיות שבהן אנו עוסקים. אין צורך לרדת לפרטי פרטים, גם אם יצר הסקרנות של התלמידים מתעורר. עלינו לדבר על מהות: מהי אהבת אמת, מה גורם לאונס - בין "בחוף" ובין בתוך המשפחה, מדוע הדבר כה חמור, איך הוא יכול לקרות בבתי מנהיגי ישראל ועוד.

באופן זה, הבירור יאיר לא רק את הסוגיה שבה עוסקים כאן ועכשיו, אלא ישמש בע"ה גם הארה למצבי חיים רבים.

בפעם הראשונה שבה עולות לדיון סוגיות כאלו ייתכן שאחד מן התלמידים ישתמש בלשון לא נקייה. עצם העובדה שמדברים על נושאים אלו עלולה להביא את מי מהם לתחושת שחרור שאיננה במקומה. זוהי הזדמנות לדבר על הקפדה על לשון צנועה וחשיבותה. לא בגלל שאסור לדבר על נושאים אלו, אלא בגלל שמדובר בנושאים מאוד עמוקים ואינטימיים ועל כן גם השיח עליהם צריך להיות כזה. שפה זולה הופכת נושא חשוב ועמוק זה למשהו חיצוני וזול. יש להדגיש בפני תלמידי הכיתה כי דווקא הם, כתלמידים בוגרים, צריכים לגלות מסוגלות לקיים דיון עומק צנוע וענייני בנושאים אלו, מתוך רצון להבין את רצונו של הקב"ה גם בתחומי יסוד אלו.

אמנון ותמר - הפסוקים

הפסוקים מספרים על אהבת אמנון לתמר ועל המשיכה הפיסית שלו אליה. יושם לב כי בתחילה אמנון חושב להעמיד פני חולה, אבל אינו מצליח להתגבר, ו"יפלא בעיני אמנון לעשות לה מאומה" (שמואל ב יג, ב). לאמנון חבר בשם יונדב ששואל אותו מדוע "אתה ככה דל בן המלך" (שם ג). יונדב הוא שדוחף אותו לכפות על תמר קרבה גופנית. אמנון אונס באלימות ובאכזריות את תמר ו"יחזק ממנה ויענה וישכב אותה" (שם יד). לאחר מכן המצב מתהפך, וכתוב: "וישנאה אמנון שנאה גדולה" (שם טו).³⁹

הסוגיה (סנהדרין כא, ע"א) מוסיפה עוד דבר על הנאמר בפסוקים, ועל פיה החבר

³⁹ הערת עורך: להרחבה על פועלה של תמר בעת אירוע זה ועל הסיבה שבשלה אמנון שנאה, ראו מאמרו של הרב אלישע אבינר בחוברת זו.

החכם היה "חכם לרשעה". אם חכמים ראו לנכון לציין עניין זה, כנראה שיש לדבר משמעות חשובה. נשאלת השאלה, מהו התהליך שעבר אמנון ממצב שבו הרגיש שאסור לו לעשות מאומה לתמר, ועד לשינוי שחולל בו יונדב "החכם לרשעה"? כיצד הצליח אותו חכם לשכנע אותו לעשות מעשה שגם הוא הבין שהוא אסור? הרי עד שבא אותו "חכם לרשעה", אמנון הצליח להתאפק מלתת ביטוי ליצריו.

נקודות להעמקה:

א. מי שאוהב באמת - נותן ומעניק, לא רוצח: האם אמנון באמת אהב את תמר? אנחנו שומעים בחדשות מדי פעם על אדם שרצח את חברתו בשל רצונה להיפרד ממנו, וטוען כי עשה את המעשה מתוך אהבה. אך אהבה אמתית בנויה על הרצון לתת ולהתחבר. ההיפך מזה הוא הרצון לקבל ולהרוויח. אמנון חושב לכפות עצמו עליה, הוא נעזר בתחבולות כדי להיות עמה ביחידות, ובכלל חושב על תמר במושגים של הנאה אישית וקבלה. כשאדם שקוע בעצמו וברצון למלא את סיפוקיו הוא עלול להגיע למקומות שפלים ביותר. עלינו לדעת כי הקב"ה נתן לנו בחירה חופשית בין טוב לרע. עלינו לבחור במודע, האם להיות שייכים לאלה החפצים לתת ולהתחבר, או לאלה החפצים לקבל עבור עצמם ולהנאתם? האם לחתור לאהבה אמתית או לאנוכיות? כמובן, לא כל אדם אנוכי ירצח או יאנוס, אבל מתוך בחירה זו אפשר חלילה להגיע לכל מצב. בזה טמון השורש ובבחירה זו עלינו להתחיל.

ב. ערכים של טוב ורע: חז"ל מלמדים כי יונדב היה "חכם לרשעה". יש לדעת כי כל ענייני המוסר והערכים תלויים בהכרה כי יש בורא שקובע ומחליט מהם הערכים שעל פיהם נחיה. הרי אם אדם יקבע לעצמו את ערכיו, עלולים אלו להשתנות בכל יום ויום. מי יקבע מהו טוב ומהו רע? על כן חייבים "עוגן" אלוקי מוחלט, שבלעדיו הכול עלול להתמוטט. יש צורך בנקודת מוצא מוחלטת המלמדת מהו רצח, מהי משפחה, מה כלול באיסור לגנוב ולגזול ועוד. אם לא כן, כל אחד יחליט מה שיחליט, ואם אחד מהערכים שקבע יפריע לו, הוא ימרה לשנותו.

ג. "חכם לרשעה": הכוונה היא לאדם המעמיד את הרשעה כאידיאלוגיה המציבה את רצון הפרט כערך בלעדי ומרכזי. גם כיום יש אנשים המעמידים את הבגידה בבן זוג כדבר לגיטימי אם האדם מרגיש שבכך הוא רוצה. לדעתם, אם האדם

יהיה מחויב לערכים מוחלטים הוא ייפגע מכך, וחייו עלולים להיפך לגיהנום. יונדב בעצם אומר לאמנון: תראה את החיים העלובים שלך. אתה בן מלך, אבל חי חיים דלים ועלובים. אתה לא מקבל את מה שאתה רוצה! תשתחרר מהכבלים המוסריים שבהם כבלת את עצמך ותקדם את מטרותיך, גם אם זה על חשבון אחרים. אל תהיה "פראיר" של אף אחד.

מי שיאמץ קו מחשבה זה, המציב אותו ואת הנאותיו במרכז, עלול להיפך אלים ואכזר כמו אמנון. יונדב טוען כי חייו של אמנון יהרסו אם הוא לא יציב את עצמו ואת תאוותיו במרכז. אך חייו של אמנון דווקא הפכו לגיהנום בגלל האנוכיות שלו ובגלל חוסר הגבורה שגילה ביכולת לשלוט על יצרו.

ד. אונס ואונס מיני: האונס את חברו בכל תחום אחר, שאינו מיני, נוטל מהנאנס את היכולת לקבל החלטה ביחס לחייו. למשל, אם האחד כופה על השני לנסוע עמו במשך שבוע ולעזור לו, הרי שגם גזל שבוע מחייו של הנכפה וגם ערער את כוח הבחירה שלו על חייו. כמובן, הדבר מעיד גם על תכונת נפשו של האונס, המוכן להשתמש בכוחו לטובתו שלו תוך שלילת חירותו של האחר.

מכאן לאונס בתחום של קשרי אישות. קיום קשרי אישות בין איש לאישה אינו דבר טכני וחומרי בלבד. מדובר בביטוי לקשר העמוק ביותר והאמתי ביותר שיכול להיות בין איש ואשה. לצערנו, יש מקומות בהם הפך מעשה קדוש ונפלא זה למשהו חיצוני שנועד לספק תאוות בלבד. באופן פרדוקסאלי, ביטוי לעומק המשמעות של קשרי אישות ניתן לראות בכך שרבות מהנשים שעברו אונס מתקשות לצאת מהטראומה למשך כל חייהן. נאנסות רבות אומרות: "אני לא עצמי עוד", "הרסו את חיי" ומשפטים דומים נוספים. זוהי הרגשה פנימית עמוקה המבטאת כי מי שבא במגע של קשרי אישות עמי הפך לחלק ממני. אם המעשה נעשה בעל כרחי הוא הפך אותי למה שאינני רוצה להיות. אני לא רציתי שהאדם האלים הזה יהיה חלק מחיי והוא כפה זאת עליי. קשה לומר זאת, אך יש כאן ממד נוראי של "והיו לבשר אחד" (בראשית ב, כד). מכאן אנו יכולים ללמוד על היחס הנכון והראוי לקרבת בשר. התורה מייעדת קרבה נפלאה זו למי שבאמת הופכים להיות דבר אחד, למשפחה אחת.

ה. כיצד קורה דבר נורא כזה בבית דוד המלך? גם צדיקים נופלים וגם בני ביתם יכולים להגיע למקומות שפלים ביותר. אדרבה, חז"ל אמרו כי "כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו" (סוכה נב, ע"א). מכאן שההתמודדות של גדולים איננה

פשוטה כלל ועיקר. הדברים נכונים בכפל כפלים לגבי יצר העריות, שכן יצר זה חזק ונוכח מאוד בחיינו. "אין אפוטרופוס לעריות" (כתובות יג, ע"ב). לא סתם הקפידו חז"ל בענייני צניעות וקרבה, בידועם את הכוח העצום הטמון ביצר זה. בנוסף, חשוב לזכור כי בתקופות קדומות יצר העריות ותרבות התאוה היו חזקים ושולטים. ידוע כי מלכי אומות העולם ניהלו פעמים רבות את ביתם על יסוד זה של יצר העריות. אפשר להזכיר את אופי חגיגות אחשוורוש, ולהבין שמדובר בתרבות עולמית שהסכנה שתחדור לכל בית הייתה גדולה.

1. סיכום: מה נוכל ללמוד מסיפור אמנון ותמר?

בין השאר:

1. אהבה בנויה מנתינה ומהצבת האחר במרכז, ולא מסיפוק תאוות אישיות.
2. קשרי אישות הם דבר מאוד עמוק ועליהם לבטא ברית עולמים נפשית ורגשית, ולא להיות רק קשרי בשר ויצרים.
3. אף אנשים גדולים עלולים ליפול, אפילו בתוך משפחתם. נדרשת בחירה מודעת בחיים של טוב ואהבה ולא חלילה להפך.
4. שורש הכול טמון בנכונות לקבל את סולם הערכים שהקב"ה ותורתו מציבים לאדם ולא לקבוע לבד את הערכים המניעים אותו.